

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 208, GOD. XIV, BEOGRAD, UTORAK, 18. JUN 2019.

Redakcija: Aleksandra Sekulić, Dejan Vasić, Jelena Veljić, Dušan Grlja; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 16. jula 2019.

MIXER

Piše: Branka Ćurčić, Grupa za konceptualnu politiku

MUNICIPALIZAM U GRADU BEZ OPŠTINA

Drugi po veličini grad u ovoj zemlji gotovo preko noći je postao grad bez opština. Novi Sad je sada samo potpuno centralizovan grad i primer za najverovatnije najveću jedinicu lokalne samouprave u Evropi, što znači i najcentralizovaniju kada je u pitanju proces donošenja političkih odluka. Pravilo decentralizacije po kojem lokalna vlast treba da bude *blizu* građanima je obezvređeno, a prva posledica toga je odsustvo „direktno demokratije“ u lokalnoj samoupravi, dakle u opštini ili, u ovom slučaju, gradu. To

znači da su zakonom i ustavom propisani oblici neposrednog učestvovanja ljudi – referendum, zborovi građana, narodne inicijative – obezmišljeni, jer ukidanje opština u kojima su se ovi oblici mogli koristiti govori da će ih vlast suspendovati i na nižim nivoima lokalne samouprave, odnosno, na nivou mesne samouprave i mesnih zajednica. Novi Sad je sada *grad-monstrum* koji nezgrapno pokušava da se okiti sa čak dve evropske titule, omladinske i kulturne prestonice Evrope, kojima je jedan od prioriteta decentralizacija kulture. Međutim, u gradu potpuno centralizovanog političkog odlučivanja iz kojeg su građani isključeni, o integritetu participativnog karaktera prestonice ne može biti reči ni kada je kultura u pitanju. Pravo na lokalnu samoupravu je zakonom garantovano pravo građana da „upravljaju javnim poslovima od neposrednog, zajedničkog i opšteg interesa za lokalno stanovništvo, neposredno i preko slobodno izabranih predstavnika“. U ovom trenutku, obratimo pažnju na *neposredno*, dakle na direktno učestvovanje, jer danas ni o slobodi ni o izboru ne može biti reči. Ljudi imaju kapacitet da deluju politički i kada nisu predstavljeni, i to je potrebno ponovo istaći u trenutku krize parlamentarne demokrati-

je. Međutim, posledica centralizacije vlasti je njeno oglašivanje na svaki oblik neposrednog učestvovanja ljudi u upravljanju i odlučivanju, te tako danas u fokusu imamo javne rasprave koje vlast ili ne održava ili ih obezvređuje tako što svoju *ekspertizu* u vođenju *kompleksnih* poslova države suprotstavlja primedbama i predlozima ljudi koje stavlja u poziciju nekompetentnih. Uspešno organizovane narodne inicijative na nacionalnom nivou Narodna skupština ne uzima u razmatranje, kao što na lokalnom vlast ne uzima u obzir zaključke zborova građana u mesnim zajednicama, a kojima ljudi na jednoj teritoriji javno govore, iskazuju svoje mišljenje i formulišu predloge. Za sazivanje referenduma uopšte i ne postoje inicijative jer ga zastarela zakonska procedura čini gotovo nemogućim, s obzirom na to da je potrebno prikupiti više desetina hiljada potpisa u roku od nekoliko dana da bi uopšte bio raspisan. Sa druge strane, vlast koja može da ga organizuje to ne radi ni kada je u obavezi. Ovo potvrđuje nedavni proces donošenja Statuta Novog Sada, kao najznačajnijeg političkog dokumenta grada, kojim su ukinute dve postojeće opštine bez raspisivanja zakonom predviđenog *savetodavnog referenduma*, što znači bez prilike da se sami gra-

faza 2

MIXER

Branka Ćurčić, Grupa za konceptualnu politiku:
Municipalizam u gradu bez opština

anti CEMENT

Saša Ćirić:
I konji konje ubijaju ili Dunavska uteha

ARMATURA

Jelena Veljić:
To što oni pričaju i to što mi živimo su dve različite stvari

VREME SMRTI I RAZONODE

Radivoj Šajtinac:
Bez ustezanja

ZID

Aurélié William Levaux

BLOK BR. V

Studiostrip: Osveta pokojnog

đani direktno izjasne da li su „za“ ili „protiv“ takve odluke. Politika decentralizacije koja bi trebalo da se sprovodi direktnim učestvovanjem građana u političkim procesima je potpuno osujećena, jer je teritorija na kojoj je potrebno da se čuje nečiji glas toliko velika da osim medijskog ne postoji drugi javni i institucionalni prostor komunikacije. Šta uraditi u ovoj situaciji? Bez obzira da li se radi o starim strategijama vlasti kojima ona izbegava da uključi ljude u političke procese, ili pak o sasvim novom obliku državnog upravljanja o kome još uvek ne znamo mnogo, izvesno je da postoji borba za *dobru državu*, a u okviru nje i ono što bi se moglo nazvati *novom politikom*. U tome je najznačajnija politika *municipalizma* koja referiše na političku organizaciju baziranu na komšijskim savetima ili skupštinama u kojima je moguće praktikovati direktnu demokratiju, kao i u sistemu slobodnih komuna i zajednica, opština i gradova, u kojima je moguće potražiti alternativu centralizovanoj državi. Sama ideja nam još uvek ne govori mnogo o vezi između lokalnog i izbornog organizovanja, odnosno pokušaja osvajanja pozicija u državi. Kaže se da municipalizam teži da eksperimentiše sa novim institucionalnim praksama na nižem, lokalnom i opštinskom nivou vlasti, jer se on smatra pogodnijim za horizontalne oblike organizovanja, čime se pravi distanca i odnosu na tradicionalne partijske strukture otvaranjem lokalne vlasti za različite načine učestvovanja građana. Ali kada to treba svesti na parolu, municipalizam podrazumeva „biti jednom nogom u instituciji i imati hiljade na ulicama“. O radikalnoj reformi institucija i razvoju mreža i organizacija izvan samih institucija još uvek ništa ne možemo čuti. Drugim rečima, ostaje nejasno kako je izbornom mobilizacijom moguće imati masovne pokrete i hiljade angažovanih ljudi na ulicama, kada i sami akteri ovih politika govore da su imali glasove na izborima ali ne i organizacije izvan institucija, čak i kada su potekli

BLOK BR. V

U okviru Fijuk sajma 14. juna u 20.00 u Galeriji „Doma kulture Studentski grad“ otvorena je izložba STUDIOSTRIP koja će trajati do 30. juna. Urednica Likovnog programa DKSG: Maida Gruden.

STUDIOSTRIP OSVETA POKOJNOG

Aleksandar Opačić, Radovan Rašid Paša Popović
Zvuk: dedence

studiostrip je neuhvatljiv pojam, označava kako telesne mašine, projekcije uma i energiju svetlosti, tako i više istoimenih, povezanih, višeznačnih pojmova, socijalnih eksperimenata, društvenih igara, javnih klubova i tajanstvenih stranaca. studiostrip je grupa autora ali ne zbir, množina, fibonačijeva spirala spoznaje mogućnosti u toku procesa.... takođe je deo jedne veće grupe koja je opet, njen deo. kako god da okrenete, iza tako hladnog, sterilnog, dosadnog imena, stoje živa bića, ljudi, žene mačke, slepi miševi i psi lutilice, nevidljivi organizmi, u savršenoj konstelaciji naizgled haotičnih događaja, projekata, akcija, fizičkih, materijalnih manifestacija. uzročno vrlo različitih i potpuno posledičnih odnosa unutar sistema studiostrip toponima, teorije na čijim postulatima počiva, ali ih i dalje razvija. šta sad tačka. to je ustvari fantom organizam, zamišljen kao proces, misaoni tok, e jeste sad, neizrecivo osećanje, unutrašnja dinamika jednog naizgled smešnog procesa u okviru.....ufff..... medija, stripa, koji se upravo radi potcenjenosti, naizgledne bezazlenosti i razoružavajuće infantilnosti, sam, prirodno nametnuo kao sredstvo, oblast delovanja, polje interesovanja te u svom okviru, ograničenosti koja je koliko prividna toliko i inspirativna, daje neverovatne mogućnosti za istraživanje, kako samog medija, naracije kao takve, kroz reč i sliku kako se može učiniti neiniciranom, koji ne postoji jer je upravo strip prvo čitalačko iskustvo deteta, forma koja postoji u svim slojevima datog društva, u istorijskim tačkama paralelnim sa razvojem civilizacije, kulture, umetnosti, komunikacije, dakle, upravo ono treće nevidljivo, odnos čitanog i viđenog, zatim naravno intuitivno, pretpostavka i doživljaj pokreta, ponekad i zvuka, mirisa, ukusa....

iz pojedinih lokalnih organizacija i pokreta. Ljudi koji su do sada glasali za takvu politiku uglavnom nisu organizovani u svojim neposrednim okruženjima i susedstvima. Vraćanje u lokalnu situaciju vraća nas na pitanje: šta je moguće uraditi u drugom gradu po veličini u zemlji koji nema opštine, ukoliko mislimo nove politike u domenu lokalnog organizovanja i opštinskog nivoa vlasti, a u svetlu ovakvog municipalizma? Da li bi jedini put bio borba za osvajanje vlasti, a zapravo samo nekoliko odborničkih mesta u jednoj, i sada jedinoj skupštini koja je većinom glasova ukinula opštine? Cinični argument vlasti kojim je odgovorila na naše primedbe – grad nije podeljen na opštine zato što ne mora da bude podeljen na opštine da bi bio grad – nije smetao skupštinskoj većini da ga prihvati. Ili bi čak, vodeći izbornu politiku i građenjem savezništva sa partijskom opozicijom, delili njen argument da nam opštine i nisu potrebne, pošto bi ih listom i većinom zauzeli *naprednjaci*? Lokalno kadrovsko uporište potonjih se već dovodi u pitanje, tako da bismo mogli da se složimo sa argumentom opozicije samo ukoliko to znači da bi naprednjačko osvajanje opština dovelo do napuštanja mesnih zajednica koje su u potpunosti uzurpirali. Međutim, očigledno je da ni agresivna politika vlasti ni defanzivna taktika opozicije neće od mesnih zajednica napraviti ono što po svojim statutima treba da budu, a to su *organizacije građana*. To će moći da učine samo građani i organizacije civilnog društva, ukoliko budu donele takvu odluku, i to ne isključivo kandidovanjem za izbore u mesnim zajednicama, već najrazličitijim intervencijama u rad ovih lokalnih institucija. Intervencijama koje smatraju mogućim. Naspram partija kao tradicionalnih političkih i već iscrpljenih organizacionih formi, čini se da se danas pojavljuje sve više političkih organizacija koje predstavljaju asocijacije različitih neformalnih pokreta, grupa građana, sindikata i organizacija civilnog društva, koje se vrlo često nalaze u savezima sa partijama. Španske socijalne i elektoralne pokrete, Makronovu „Republiku u pokretu!“, Savez za Srbiju, a potom i Građanski front povezuje izborna politika, koju ne čine različitim ni ideološki predznaci njihovih političkih programa. Postojanje i razvoj *baze* za masovno angažovanje u lokalu s pravom je pod znakom pitanja, budući da ljudi najčešće nisu motivisani za politički angažman zahtevniji od glasanja na izborima. Kada tome dodamo da je u „Republici u pokretu!“ bilo moguće istovremeno biti njen član i član neke druge partije, kao i da je za punopravno članstvo bilo moguće aplicirati samo slanjem ličnih podataka (a ne više članarinom i partijskom knjižicom), možemo videti transformaciju angažmana i u samoj partijskoj i izbornoj mobilizaciji, koja članstvo, a onda i angažman, čini praktično neobaveznim. Iako je Francuska „Žutih prsluka“ mesto potpuno novih oblika organizovanja i političke subjektivacije, odnosno politike bez partija, bez govornika na protestima, bez izbora i glasanja, pred njom je iskušenje referenduma – *Referenduma o građanskoj inicijativi* (RIC – *Référendum d’initiative Citoyenne*). Kako sami protagonisti protesta kažu, za razliku od pokreta u Španiji i Grčkoj koji su vezani za izbornu politiku, „Žuti prsluci“ postoje jedino kroz direktnu borbu. Jedini izbor koji prave jeste da „biraju sebe“, a ne bilo kog predstavnika ili političku partiju, zbog čega neki od njih izražavaju

sumnju i povodom samog referenduma. Osim što je podložno manipulaciji vlasti, referendumsko pitanje bi bilo samo jedno glasanje više. Kao ni izborni, referendumski izjašnjava-nje ne vodi promenama, već samo kanalisanju pobune smanjenjem intervala između glasanja. Sumnja u izbornu mobilizaciju deo je subjektivizacije „Žutih prsluka“, jer ljudi smatraju da „birački aparat stvara određenu vrstu pojedinca s oštećenim odnosom prema postojanju, a posebno prema politici i javnim poslovima“. Ukoliko ne vidimo rešenje isključivo u izborni politici, a budući singularna, politička subjektivnost „Žutih prsluka“ može biti samo njihova, šta nam preostaje? U situaciji kada je pravo ljudi na lokalnu samoupravu ugroženo, a to uključuje i zatiranje njihovog direktnog učestvovanja u odlukama i upravljanju kao već izborenim pravu, ono što je moguće učiniti je naterati državu da to pravo poštuje. Odnosno, ono što nam preostaje je zapravo sve ono što se dešava na našoj strani, na strani ljudi koji se povodom problema angažuju, povezuju, politički organizuju i inoviraju, pokreću inicijative po različitim pitanjima i deluju u organizacijama civilnog društva. Ukoliko takav angažman postoji, on zavređuje odgovarajuću podršku – podršku

koja odgovara onima koji se već bore, jer oni najbolje znaju šta im je potrebno. Posebno od strane onih izbornih politika i asocijacija građanskih pokreta koje govore o *platformi* kao načinu povezivanja i međusobne podrške. Jer u suprotnom, ako jednom nogom zaboraću u institucije vlasti, drugom neće imati na šta niti na koga na ulici da se oslone. Osim na svog glasača. ■

anti CEMENT

Piše: Saša Ćirić

I KONJI KONJE UBIJAJU ili DUNAVSKA UTEHA

Bojan Babić: *Yahoo* (Partizanska knjiga, 2018)

Javlja mi se više asocijacija posle prvog čitanja. **Prva.** Eto „školskog“ primera za to šta je novela. Ne dužina ili kvantitet teksta koji je determinišu, nego pripovedni zahvat ili sklop fabule. Jedna zamisao koja se ostvaruje uprkos odlaganju. Zamisao počinje naslovom, nastavlja se motoom i završava posebnim i jedinim poglavljem pod naslovom „Beleške sa Krčedinske ade“. Na ravni zapleta ideja je da narator poseti mesto na kome konji borave u relativnoj slobodi i neposredno se uveri kakva je njihova prava priroda, što će i učiniti nakon kratke „narativne retardacije“ ili „digresije“ koju čini njegov boravak u rodnom mestu. To je vrlo jednostavna zamisao i, u stvari, tu i nema zapleta. Sve što prethodi na-

do smrti nego da ih prihvate kao deo svoje zajednice. Dakle, i *huinhmi* su zli. Ili, ako ne baš zli, nisu plemeniti: u njima nema saosećanja za pripadnike njihovog roda koji traže utočište, strah praćen agresijom nadvladava razum koji, prema Sviftu, kod huinhma gospodari. Naravno, u Babićevoj noveli na delu su zakoni zoologije, nije reč o konceptu satiričke alegorije. **Druga.** Zapravo, u Babićevoj noveli yahooi su bolji od huinhma; bar oni u čijem društvu se kreće neimenovani narator novele. Oni pomažu izbegle Sirijce (odnose im udobnu i novu obuću), dreme se s njima kao sa sebi ravnima i primaju ih u stan. Turobni zaključak jednog od urednika i recenzenata ove knjige da je Bojan Babić još mračniji ili u još većjoj meri antropološki pesimističan u odnosu na Džonatana Svifta ne stoji. Kada je reč o ljudskim likovima, novela *Yahoo* je prepuna mikro happy endova. Sastavljena je od niza epizoda koje sadrže preokret iz sigurne ili potencijalne tragedije ako ne u sreću, onda u situaciju koja je lišena zlokojne izvesnosti koju donosi tragedija. Hemoterapija će doneti pozitivne rezultate naratorovoj majci. Narator će biti spašen sa negostoljubivog rečnog ostrva u poznju jesen, i to doslovno spašen jer neće biti u stanju da samostalno odvesla preko reke u civilizaciju. Na poslu neće morati čak ni da ponudi ostavku što nije napisao važan članak zbog kojeg je poslat na službeni put. Ne muče ga posledice afere sa znatno mlađom kolegicom. Ne opterećuje ga nerazumevanje partnerke koje je moglo stajati na putu njegovog robinzonovskog eksperimenta na Krčedinskoj adi. Štaviše, nije morao ni da se suoči sa majkama Srebrenice i preživelim rodbinom srebreničkog genocida da bi napisao svoj prilog.

Treća asocijacija. Efektno i znakovito rešenje. Gotovo sviftovski alegorično. I deo srpskog društva koji ima petlje da se suoči sa činjenicama masovnog zločina koji su počinili pripadnici vojske bosanskih Srba uz asistenciju države Srbije, taj uvek manjinski deo društva oličien u naratoru novele *Yahoo*, ne stiže na svoje željeno odredište zabavljen samim sobom. Ili, drugačije rečeno, ne stiže jer upada u živo blato svoje neprobađene prošlosti. Zašto bi neka srebrenička majka naratoru bila bliža i značajnija od njegove vlastite koju nije posetio dve decenije a koju u porodičnoj kući zatiče samu i bolesnu od raka? Eto druge „biološke“ poente ove novele. Kao što životinjski prototipovi za Sviftove huinhme, stvarni konji, ispoljavaju animalne a ne idealne osobine, tako i narator ispoljava neku vrstu zdravog egoizma (leći sebe a ne druge, ako novinarstvo uopšte može biti deo lanca izlečenja društva, a zapravo bi trebalo da može), ostavši sa majkom, iako njegov ostanak nije posledica njegovog slobodnog izbora nego hemijske prinude. Na stranu sad zasnovanost psihološke motivacije majčinog postupka koja sinu stavlja trodon u čaj, želeći da ga zadrži još neko vreme kraj sebe. Na stranu i posledice po posao, za koji oseća da njegov novinarski rad ne ispunjava svoju svrhu. Ali, potencijalne negativne posledice, davanje ili dobijanje otkaza, biće kao rukom odnešene zaštitničkom predusretljivošću mlade kolegice i en passant ljubavnice. Za naratora, kao i za srpsko društvo, Srebrenica je ostala u drugom planu. Hteli smo da interiorizujemo istinu, ali nam se nije dalo. No, bar je vlastita psiha stabilizovana, kako-tako. Iako po-

ratorovom odlasku na put, iako nema neposredne veze s tim (logičke ili uzročne), zapravo je priprema ili uvertira za taj odlazak. Na značenjskoj ravni, zamisao predstavlja pesimističku repliku postavci Džonatana Svifta. Da su ljudi nepopravljivo zli, u to narator ne sumnja. Međutim, ni konji nisu bolji. I oni nasilno štite svoje krdo nepoverljivi prema uljezima i spremni su da nepoznate nevoljnike pre izgrizu

tom tek sledi taj samoizgnanički put na Adu, ali i srećno spasenje, koje ovaj put, za razliku od puta ka Srebrenici, nije krunisano naratorovim ljubavničkim podvizima.

Četvrta. Fragmentarnost Babićeve novele navodno diktira posao koji obavlja njegov narator. Nepovezanost epizoda naratorovih putovanja (u Jerusalim ili u Čortanovce) i profesionalnih zadataka (poseta Narodnom muzeju, Plavom mostu ili Srebrenici koja je okončana nostalgичnim obilaskom rodne varošice M.) Babić nastoji da prevlada „centripetalnom“ upotrebom određenih motiva, koji treba da postanu niti koji povezuju te heterogene epizode. Tako se ulaznica za koncert Majlsa Dejvisa 1971. u Beogradu, sa autogramom slavnog muzičara, pojavljuje u epizodi sa Sirijcem Muhamedom, kome je vlasnica želela da pokloni tu ulaznicu koju je narator kriomice prisvojio; dok će imenom Muhamed narator oslovljivati konja na Krčedinskoj adi koga će krdo odbaciti. Tako će majicu s kratkim rukavima i aplikacijom „Rage Against the Machine“, koju je dobio u Jerusalimu od Ruskinje a koja je pripadala njenom sinu herojskom ovisniku, narator obući kada krene na Adu. Tako će mu se glumica iz pozorišne trupe Gloub, koja je tumačila ulogu Puka, javiti u snu itd.

Ne može se ni ovom autorskom potezu poreći racionalnost, međutim ovo su „veštačka“ rešenja, čega je delimično i narator svestan, pa za rasutost svojih epizoda ima spremljenu drugu strategiju narativne legitimacije. Lik naratora se bavi različitim temama jer je to njegov posao, međutim ma šta da napiše to njemu deluje kao „šund“ ili „đubre“. Dakle, opravdanje za izvesnu proizvoljnost onoga što narator prati kao novinar nalazi se upravo u reakciji na to čime se bavi, odnosno u izvesnom modernističkom sentimentu ispražnjenosti od smisla teksta, novinskog koliko i književnog. I to je suvisla strategija, iako ne razrađena (otkud taj poriv kod naratora i zašto je tako dubok?). Ali činjenica da se jedna stvar (nepovezanost epizoda) opravdava pomoću dve različite strategije svedoči da je autor bio svestan problema i da ni sam nije bio zadovoljan svakom od strategija ponaosob, pa ih je spojio.

Peta. Tako preko fragmentarnosti dolazimo do unutrašnje strukture novele *Yahoo* Bojana Babića. Izuzev završnih „Beleški“ i celine koja im prethodi (put u Srebrenicu, šetnja po rodnom mestu i neplanirani ostanak u njemu), koje su uobličene kao jedinstvene celine, skoro pa male pripovetke, početna trećina novele deluje kao prinudno slaganje različitog gradivnog materijala. Jedan tip epizoda čine novinarske aktivnosti, drugi naratorovi odnosi sa Sofijom, treći druženje sa prijateljima u samozvanoj grupi „Salonske komunjare“ ili sa prijateljima izvana (Vladimir i Rezi). Drugi način, vidljiviji i zapravo dominantan, kojim su ovi tipovi epizoda povezani jeste preko tipa naracije kome je narator sklon. Tradicionalno se može nazvati refleksivnim, cerebralnim ili analitičkim, jer je reč o naratoru čija je perspektiva podređena njegovim razmišljanjima o svetu koji prikazuje ili kojeg se priseća. Otuda, legitimno, u korpus njegove naracije ulaze citati i naslovi knjiga koje čita. O prirodi njegove analitičnosti mogu ukratko da kažem da nije pretenciozna, ali nije ni naročito inovativna. Tu spada ukrštaj pripovedanja koje pripada svesnom i onog koje pripada oniričkom ili stanju sna. Upečatljiv je san s kraja novele u kome narator sanja da ga živog ukopavaju u masovnu grobnicu konja.

Šesta. Kada se sve sabere, vidi se da je novela *Yahoo* nevelika po broju strana, ali izuzetno složena po tipu prozne konstrukcije, kao i po složenosti svog, uslovno rečeno, žanrovskog profila. To je proza koja podjednako pripada savremenoj socijalnoj noveli (naglasak na partnerskim nedoumicama sredovečnih osoba i na miljeu žurnalizma), angažovanoj prozi (sirijske izbeglice, Srebrenica), intertekstualnoj prozi (temeljna i neskrivena upućenost na Svifta), prozi u kojoj dominira publicističko-esejistička naracija, pro-

zi koja koketira sa postupcima koji nadilaze psihološki realizam i socijalne portrete (onirička naracija, satirično i metaforičko „treperenje“ pojedinih epizoda). Takav oneobičavajući postupak predstavlja tzv. „salonska igra“ kada se nasumično odabrani fragmenti „ozbiljnih“ knjiga preobrate u stihovanu liriku koja se potom grupno (horski) izgovara. Metaforički treptaji se mogu osetiti na više mesta: odnos naratora s majkom je takav ili sa Julijom koja ga spasava, sa mladom prostitutkom ili kolegicom... Zapravo, odnos naratora sa ženskim likovima sadrži dodatni, metaforični naboj.

Sedma. Motivacija mi deluje kao najslabiji deo novele. Otkud taj poriv kod naratora da napusti sve, štaviše da se zapravo prepusti negostoljubivosti prirode kao odbačeni pojedinac, što on nije? U tom odlasku naratora na Krčedinsku adu vidim i refleks ili referencu (to nije ni uticaj ni inspiracija) na *Satori* Srđana Srdića. Autor Babić motivisanije i realističnije izvodi svoj put u napuštene prostore, ali se i kod njega može osetiti atmosfera oćudnog i nerasčitljivog, figura samoizolovanog pojedinca i autodestruktivni impuls u nagonu koji rukovodi ponašanjem glavnog lika. Tretman aktuelnosti je previše očekivan, mada je rezultirao odličnom obrtom (što sam naveo u drugoj i trećoj asocijaciji). Eseziziranje u naraciji je prenatraglašeno, mestimično naporno i ne opravdava čitalački napor tako što bi mu ponudilo sadržajnije uvide.

Osma, zaključna. Babićev *Yahoo* je još jedna od, koliko vidim, nedobro pročitanih i od žirija prerano napuštenih knjiga za račun početničkih školskih nesuvislosti, poput *Beogradskog tria*, ili samo nesuvislosti, poput romana Jelene Lengold ili Branke Krilović, pa u neku ruku i u odnosu na debitantski pokušaj Saše Savanović, kod koje debi, i sve ono što taj debi znači u njenom slučaju, nije kvalitet već nedostatak za „najviši plasman“. Ali, i to je nesporan kvalitet ove knjige, treba biti tankočutniji i kudikamo obrazovaniji no prosečni čitalac, da bi se prepoznali slojevi i osetile osobenosti novele *Yahoo*.

Deveta, savetodavna ili postskriptumska. Nije toliko problem, skoro da nije uopšte, u krhkosti zapleta, kojeg kao da i nema. Pitanje za autora je kako može da smanji (ne da odstrani) udeo naratorovih komentara u naraciji, da ih podredi prikazivanju a ne obratno, kako je u ovoj noveli, te da ih, ukoliko ne može da ih izbegne, učini analitički visprenijim. Kao da u literarnoj imaginaciji ove novele osećam poriv da se autor uhvati u koštac sa nečim što je aktuelno i krupno, ali ne vidim da postoji pribor kojim bi se takav kapitalac uhvatio u mrežu. Mimo toga, mimo pribora i iskustva, referisanje na takve teme deluje pre kao deklarativno svrstavanje nego kao književno relevantan pokušaj. U tom smislu *Yahoo* je ostao na pola puta, mada bliže onoj boljoj polovini puta, ka književnoj elaboraciji, nešto udaljeniji od političke deklaracije. Takođe vidim smesu tema koje se prepliću a koje označavaju pokušaj da se pripovedno obuhvati što više stvari iz tekuće društvene zbilje (plus da se o njima da komentarski sud). To najviše važi za prvu trećinu knjige. Teme se gomilaju, a tako i sudaraju, iako postoji namera da se među njima načini sklad, da se povežu preko motiva koji se ponavljaju i da se podrede individualnoj perspektivi naratora. Međutim, ta smesa zadržava relativnu samostalnost u težnji da oslika ponašanje određenih društvenih grupa, konfiguraciju našeg doba ili duh zavičajnog mesta. Ali i bez razvijeni fabule i bez naracije koja bi sasvim bila podređena naratorovoj perspektivi, te sa viškom ambicioznih komentara, novela *Yahoo* postiže željenu atmosferu, poglavlja su sažeto koncipirana, narator nije sklon samozavaravanju ni sentimentalnosti, posezanje za oniričkim pejzažima nije razdrobilo primarni tok pripovedanja niti je bilo proizvoljno, što mu uvek može biti nedostatak (san kao samosvrhovit i nemotivisana fantastika), već je, naprotiv, produbilo težinu naratorove introspekcije. Sve to zajedno, plus pa minus ili obratno, daje solidnu proznu tvorevinu ■

ARMATURA

Piše: Jelena Veljić

TO ŠTO ONI PRIČAJU I TO ŠTO MI ŽIVIMO SU DVE RAZLIČITE STVARI

„Kažu oni meni: Pocepane ti pantalone. Kažem ja: Kad kupim ćerkama pantalone, za mene ne ostane.

Kažu oni: Gadno te videti, ljudi prolaze dok čistiš tako pocepana, ovo je već koji put.

Kažem ja: Molim vas, ja sam samohrana majka...

Kažu oni: Nemoj meni te fazone i fore. Jesam ti ja Crveni krst?“

U subotu, 15. juna beogradski Društveni centar Oktobar ugostio je Udruženje za radna prava žena Roza iz Zrenjanina. Uz vegansku i vegetarijansku benefit-kuhinju za podršku u radu Udruženja, posetiteljke i posetioci imali su priliku da vide i performans „Zajedno do dostojanstvenog rada“. U pitanju je dokumentarni performans nastao od materijala skupljenih višegodišnjim istraživanjem položaja radnica u Srbiji, koje je Roza sprovela. Deo prikupljenih svedočenja žena objavljen je u publikaciji „Žene govore“, izdatoj 2017. godine. Želeći da se iskustva žena jače čuju, aktivistkinje i radnice Milica Lupšor, Sara Lupšor, Jelena Bunić, Natalija Stojanov, Vesna Đorđević, Tanja Dostanić, Gordana Kirćanski i Galina Maksimović, osmislile su i realizuju ovaj program čija je premijera izvedena sredinom marta u Zrenjaninu, a do kraja godine planira se još gostovanja širom Srbije.

Ideja za performans nastala je iz stava da je neophodno oživeti prikupljena svedočenja, odnosno da informacije o položaju žena na tržištu rada mogu bolje dopreti do ljudi kada se prenose u direktnom kontaktu sa publikom, a ne posredstvom teksta. Kako same aktivistkinje ističu, ovaj performans, iako umetnički oblikovan, zapravo je podsećanje, opomena i ohrabrenje za sve žene koje se nalaze u sličnoj situaciji.

Uprkos dominantnom narativu o „nikad boljem životu“ u Srbiji, koji plasira vlast, iskustva žena zaposlenih na crno ili na kratkoročnim ugovorima, ne možemo opisati drugačije nego kao jeziva. Svedočenja žena različitih stepena obrazovanja na različitim zaposlenjima (bilo da je u pitanju rad u fabrici, kiosku, kancelariji, školi, opštini ili u njivama) govore o mobingu, neisplaćenim zaradama i poniženjima u svetu rada u Srbiji. Prema rečima jedne od radnica i aktivistkinja: „To što oni pričaju i to što mi živimo su dve potpuno različite stvari“.

„U njivi sam već 7 godina. Sad mi je dva-deset jedna.

U njivi sam 777 godina i ni za što drugo ne znam.

Čujem neke što se žale kako je škola teška – ne znam.

U školu nisam išla, jer sam na selu, a autobus do grada košta para koje nemam.“

Različiti sezonski poslovi najčešće podrazumevaju celodnevni rad po velikim vrućinama, za jako male dnevnice, koje često dobijaju i 2 ili 3 meseca kasnije u odnosu na vreme obavljanja rada, a nekad i ne dobiju. Nemaju topli obrok, već nose hranu i vodu od kuće, a deo novca im se uzima za troškove prevoza do njive - kamion u kome se radnice i radnici voze zbijeni, bez mogućnosti da se leti zaštite od vrućine, dok zimi nose čebad kako bi se zaštitili od hladnoće. Sa druge strane, radnice u trgovinama, pekarama, kioscima i zanatskim radnjama sreću se sa sličnim problemima. Njihovo zaposlenje često podrazumeva da rade 10-14 sati dnevno za minimalac, bez bolovanja i godišnjeg odmora. Ni ta minimalna zarada nije garantovana, s obzirom na to da je uslovljena prodajom određene količine proizvoda; ukoliko se ova norma ne ispuni, oduzima im se deo zarade.

„Firma vam je, verujem, svima dobro poznata. Možda ne znate da mi na poslu nismo smeli da nosimo rukavice. Možda ne znate da smo radili sa žicama poprskanim mišomorom. Dobro, ne znate koliko sam ja naderala kad sam oblepila već izranjavane ruke da ih zaštitim. A je l' znate da sme da vam se pripiša samo kad je pauza? Je l' znate da ko se onesvesti od umora i gladi odmah dobrovoljno potpisuje otkaz? Je l' znate da je jedan stranac udario jednu radnicu pesnicom tako da je bila sva krvava? Treba da znate i da sam htela da joj pomognem. Treba da znate i da ona nije smela ni do WC-a da se umije, već je tako nastavila da radi i krvari. A ja? Ja sam rekla da mi nismo robovi svojoj državi, pa su mi rekli da ću leteti.“

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Radivoj Šajtinac

BEZ USTEZANJA

(Sabor u tuči)

U strehi paperje, miševi i stršljeni
Trula slama i razbijena jaja
Iza zida, u sobama, stanari umrtvljeni
Crvljive daske i staklo bez sjaja

Sve je raznela priča bez kraja
Upadanje u reč, drhtanje ustiju i vika
Glasno otimanje oko značaja
Čija je prilika a čija je slika

Glas kao begunac iz duše
Izbaci mrlje iz senke, iz reči trunje
Ovako se krovovi i svetovi ruše
Kad zine čeljust ormana iz dunje

Boli taj podsmeh iz onog što se sanjalo
Odbačene stvari i iznošena odeća
Nigde ničeg što se zaboravljalo i sklanjalo
A taj nagli tajac na NAS će da se oseća

Kroz pali krov štrčaće samo najglasniji
Tužni otrovni samci u praznini
Iz providenja viriće ponekad najčasniji
Nemoćno jasni u gluvoj tišini ■

U Srbiji, kao rešenje za visoku stopu nezaposlenosti, vlast često reklamira preduzeća otvorena putem direktnih stranih investicija. Javnim diskursom dominiraju informacije o broju radnih mesta koja se otvaraju, dok se veoma retko go-

vori o uslovima rada u tim fabrikama. Prema svedočenjima žena, u pitanju su mesta brutalne eksploatacije. Zarade su u velikom broju slučajeva minimalne, a prekovremeni rad često neplaćen; rad se obavlja bez adekvatne zaštite

na radu, dok propisane radne norme često dovode do ozbiljnih radom izazvanih zdravstvenih problema.

„Onda ti ukradu muža – moj je morao da landra po Evropi da zaradi za te kredite. Onda ti ukradu decu – moja su morala da napuste školovanje, da rade leti na moru, i na kraju skroz za odu preko. Ukradu ti i zdravlje, onako usput. (...) Ukrali mi tako zdravlje, a onda i pravo da se lečim.“

Suočeni sa ovakvom situacijom u Srbiji, mnogi ljudi u potrazi za (stabilnijim ili plaćenijim) poslom odlaze u inostranstvo. Poslednjih godina, sve je više onih koji odlaze u zemlje Evropske unije na po nekoliko meseci, najčešće u Nemačku ili Slovačku, na crno ili preko agencija za zapošljavanje u inostranstvu. Prema svedočenjima žena, u delatnostima u kojima se ljudi najčešće zapošljavaju, susreću se sa sličnim problemima kao u Srbiji; oni slučajevi u kojima je i moguće ostvariti bolju zaradu i obavljati rad u boljim uslovima, neretko takođe podrazumevaju neplaćeni prekovremeni rad, nemogućnost uzimanja slobodnih dana ili bolovanja, uz konstantnu izloženost stresu koji sa sobom nose nesigurnost rada na crno ili na određeno vreme i svakodnevni strah od deportacije.

Performans „Zajedno do dostojanstvenog rada“ omogućava da se čuju svedočenja žena o mobingu, neisplaćenim zaradama, diskriminaciji, ucenama, seksualnim napadima, pretnjama, fizičkom nasilju, otkazima. Drugim rečima, svedočenja o položaju radnica i radnika u Srbiji danas. Jedan mali deo navoda iz performansa izložen je i u ovom tekstu. To su priče o situacijama koje niko nikada ne bi trebalo da doživi. Pričaju ih hrabre žene koje su ove situacije doživele i preživele, i udružile se kako bi pružile nadu i ohrabrenje radnicama i radnicima koji se nalaze u sličnim situacijama. Saslušajmo ih ■

ZID

Aurélie William Levaux

Aurélie William Levaux je umetnica iz Belgije. Svojim radovima eksperimentiše sa grafičkim, slikarskim, tekstualnim formama, vezom na platnu, stripom, performansom, dnevničkim zapisima, imaginarijumom popularne kulture. Od svojih početaka u alternativnom stripu i ilustraciji, do projekata u galerijskoj infrastrukturi savremene umetnosti, razvila je specifičnu poetiku oneobičavanja: društvenih konvencija, političkih manipulacija, normalizovanih formi opresije i potiskivanja konflikata.

